

SZOMORÚAN SZÓL A PETŐFI-KULTUSZ A DÉLI VÉGEKEN

Dr. Szöllösy Vágó László: *Petőfi a déli végeken. A jugoszláviai Petőfi-kultusz nyomában.* Magyarságtudományos Társaság, Szabadka, 1992

A közismert szabadkai szexológus, citeravirtuóz, magyarnóta-énekes, iskolatörténet-író stb., újabban (a jelek szerint) a szabadkai kontra hungarológiai intézmény oszlopos tudományos kádere, újabb opusával örvendeztette meg a déli végek magyarságát. A jugoszláviai Petőfi-kultusznak eredt nyomába, s óriási hányadában mások tudományos, publicisztikai, bibliográfiai, könyvkiadói stb. eredményeinek átvételével, újramesélésével, lábvízszintű felhígtásával masszívan (dél)vidéki, elszomorítóan gondozatlan nyelvezetű, felületes propagandafüzetet bocsátott ki. Olyan nyomdatermékről van szó, amelyet a jobb ízlésű olvasó – ha egy kicsit is ad magára – messze elkerül. Ezt a kiadványt szerzője és kiadója érdekében be kellene vonni. Még mindig nem késő.

Hogy végül is mit akar ez az opus, azt a szerző a szövegben néhány helyütt elvariálja: „... nem irodalmi, hanem művelődéstörténeti adatokkal – tényekkel és feltevésekkel – találkozik az Olvasó e szerény könyv lapjain, mely könyv egy meghatóan szép összefogás eredménye” (6. p.). Továbbá: „Legyen ez a szerény munka a hála és a kegyelet mécslángja, és egyúttal a megemlékezés is költőnk születése 170. évfordulójának elődestéjén” (81. p.). A szerző azonban kellőképpen óvatos is, amikor már előre leszerelni próbálja a lehetséges észrevételeket: „Aki már foglalkozott művelődéstörténeti kutatással, bizonyára ismeri azt az érzést, hogy egy ilyen munkát nem lehet befejezni, csak abbahagyni, hisz nap mint nap olyan újabb, korábban nem ismert információk birtokába jut a kutató, amelyeket be kellene építeni a már lezárt kéziratba” (80. p.).

Nos, mivel egyáltalán nem lettünk meghatódva az itt prezentált eredményektől, sőt még a mécslángtól sem, melyet az utóbbi időben (fel)ébredő magyarok kenetes olaja táplál güllügombos, árvalányhajjas és népnemzeti kanócnak általa, vessünk néhány pillantást e kiadvány tartalmára, észrevételeket is téve, ahol az elengedhetetlennek látszik.

Nem beszélve az *Előszó helyett* és *Az előzményekről* című rövid szövegekről, ígéretes csemegének látszik a két világháború közötti jugoszláviai magyar Petőfi-recepciót tárgyaló fejezet. Ennek bevezető része egyrészt szó szerint idézi, esetleg újrameséli a kérdéskör jól ismert irodalmát, például Mészáros Sándor két könyvének (Sándor Mesáros: *Položaj Madara u Vojvodini 1918–1929.* Institut za istoriju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 1981, valamint ugyanó: *Madari u Vojvodini 1929–1941.* Institut za istoriju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1989) történeti, tervmunkálati kutatásokon alapuló adatait és eredményeit, azzal, hogy csak egyiknek adja meg adatait a *Felhasznált irodalom* című fejezetben. Mészárosra ugyan nem hivatkozik a szerző jegyzetei között, második könyvét pedig – a jelek szerint – nem is ismeri, hivatkozik azonban egy *Medvetánc*ként megnevezett titokzatos forrásra, amelyet közelebbről nem nevez meg, sőt az irodalomjegyzékben nem is említi. A költészetben járatos olvasó első nekifutásra bizonyára egy másik alanyi poéta, József Attila *Medvetánc* című költeményére, netalán azonos című, egykori gyűjteményes kötetére gondol. Mivel – mint említettük – a szerző nem oszlatja el művének az olvasónak ez irányú mardosó dilemmáját, a dolog nagy talány marad.

Segítségünk azonban az olvasónak, hátha mégis nyomába óhajt eredni ennek a titoknak: hogy nem József Attiláról van szó, azt már némi filológia is igazolhatja. Minden normális poéta-kultusz-imádó tudhatja ugyanis, hogy a *Medvetánc*-kötet nem lehetett olyan vas-

tag, hogy annak 266. lapjára hivatkozhasson a Petőfi-kultusz tárgyalo szerző (93. p., 4. jegyzet). Hát akkor meg miféle medvetánccról van itt szó, kérdezheti az elkeseredett olvasó. Majd besegítünk: merő véletlenségből tudomásunkra jutott nemrégiben, hogy a budapesti *Medvetánc társadalomelméleti folyóirat* egyik 1988-ban megjelent melléklet kötetére hivatkozik a szerző. Pontos adatai: *Jelentések a határokon túli magyar kisebbségek helyzetéről (Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia)*. S ezen belül is Arday Lajos (még 1981-ben írt!) *A jugoszláviai magyar nemzetiség helyzete* című dolgozatára történik a hivatkozás. Mindezt talán mégsem a recenzensnek kellene elmondania, még akkor sem, ha a filológia – bizony – néha igen időigényes dolog. De hát a szerzőnek két magyarnóta-est között bizonyára igen kevés az ideje, tehát nem ér rá ilyen apróságokkal is törődni. Fel-felüti bizony fejét a felületesség, amiből ebben a nyomdatermékben a későbbiekben is akad még jócskán.

A szerző azt állítja továbbá, hogy a háború előtti évek sajtótermékeiben *bóklászva* pergeti le az eseményeket (25. p.). Közben felsorolja azokat a Petőfivel és évfordulójával kapcsolatos kiadványokat, amelyeket a tájékozott olvasó már egyébként is jól ismer egyrészt az adott időszak könyvészeti összefoglalásából (Csáky S. Piroksa: *Vajdasági magyar könyvek 1918–1941*. Forum, Újvidék, 1988. Lásd a névmutatót!), másrészt az újvidéki Magyar Tanszék és Hungarológiai Intézet kiadványaiból. Az olvasó tehát egyre tanácstalanabb: hol lehet ebben a könyvben tetten érni „az utóbbi évek tudatos kutatásait” (5. p.), amikor mindezt már eddig is tudtuk. Miért nem említi a szerző Csáky S. Piroksa könyvét? Talán meg sem fordult volna a kezében? Akkor viszont újra felfedezett mindent, ami kevésbé tűnik valószínűnek, mert a nevezett kiadványok nem kimondottan gyakoriak könyvtárainkban. Talán mégis többet kellett volna a szerzőnek *bóklásznia* a korszak sajtótermékeiben, mert azért itt-ott mégiscsak fönmaradtak. A sajtónyalázás azonban – mint tudjuk – nem egy szexkurzió; annál sokkal időigényesebb, és a nem vérbeli filológus számára élvezettel kevésbé kecsegtető.

A második világháborús és a háború utáni itteni Petőfi-kultusz azzal nyer elintézt, hogy a rendelkezésre álló sajtótermékek hiányosak. A Baki-Vébel könyv alapján a szerző hosszan elidőzik a Petőfi brigád kapcsán, de hogy mennyire nem ismeri a jugoszláviai magyar irodalom és kultúra éves bibliográfiáit, azt az is bizonyítja, hogy a Petőfi brigád dalait összefoglaló dolgozatról (Tóth Ferenc: *A Petőfi brigád dalai. Munkásmozgalmi és háborús folklór hagyományok Topolyán*. HITK. 1980. 42–43., 65–87.) nem is tud. Hogy csak a megboldogult Tóth Ferenc kollégánknál maradjunk, ő például a Petőfi-versek folklorizálódásáról írt a *Magyar Szóban* (1974. május 4.), Petőfi Alkujanak újabb adatairól értekezett (*HITK*. 1975), Jože Pogačnik Petőfi és Prešeren opusát egybevető alapon vizsgáló komparatista dolgozatát fordította magyarra (*HITK*. 1975), hogy ne is beszéljünk arról a mintegy *százötven adatot* kitevő könyvről, cikkről, tanulmányról, beszámoló-ról, riportról, jegyzetről, színesről, megemlékezésről stb., ami Petőfiről vagy vele kapcsolatban megjelent a jugoszláviai magyar művelődés lapjaiban, folyóirataiban, évkönyveiben csak húsz esztendő alatt, vagyis 1968 és 1987 között. Ha ehhez hozzávesszük azt a *száztizennyolc tételt*, ami Petőfi jelenlétét mutatja ki a jugoszláv sajtóban 1950 és 1970 között (Szabó Márta: *Petőfi a jugoszláv sajtóban 1950–1970*. Tanulmányok. Újvidék, 1972. 5. füzet, 205–216.), akkor korántsem tűnik olyan sanyarúnak az a „kultusz”, amelyben részesítette Petőfit a jugoszláviai magyarság („a déli végek”) a második világháború után. Az utóbbi öt esztendő bibliográfiai összefoglalásai még meg sem jelentek.

A *Petőfi él* című fejezetben a szerző a Petőfi születésének 150. évfordulója kapcsán kilombosodott Petőfi-ünneplés eseményeiről próbál beszámolni, s röviden elidőzve a Jó

Pajtás gyermeklap nagyszabású Petőfi-szavalóversenyének eseményeinél, kénytelen (ha fogszikorgatva is) jó hosszan elidőzni az újvidéki Magyar Tanszék és Hungarológiai Intézet Petőfiről tartott tudományos tanácskozásánál és annak eseményeinél. Mintegy tíz lapon keresztül ismerteti az ülésszakon elhangzott előadásokat, jócskán maszatolva, hogy az olvasó nem tudja: a maga összefoglalásáról van-e szó, vagy idegen szöveg átvételéről. Hogy is néz ki ez a beszámolás? A 40–41. lapon egy idézet szerepel, melyhez a 23. jegyzet tartozik, s amely szerint a forrás a *Magyar Szó* 1973. március 21-i száma. Betekintve a véletlenül meglévő forrásba, megállapíthattuk, hogy Szelei István *Tizenkét Petőfi-téma. Benyomások az újvidéki értékeletről* című beszámoló cikkéből származik az idézet, mégpedig itt macskakörmök között. A szerző mindössze Szelei Istvánt, a jugoszláviai magyar kultúra egyik vezéralakját, cikkének címét s azt felejtette el közölni az olvasóval, hogy az idézet kiragadott része egy hosszabb mondatnak, kihagyások vannak benne, szóval nem valami helyszínrre küldött slapaj tudósításáról van éppen szó. Hát, szóval, ez a fajta hivatkozási módszer nemigen válik egy magyarságkutató tudományos társaság oszlopos katedrénak dicséretére. Ugyanez vonatkozik arra a kétlapnyi szövegre is, amelyben a tanácskozáson elhangzott előadások rövid foglalatai következnek. Ezeknek az összefoglalásoknak a szerzősége is a levegőben lóg; a 41. lapon olvasható ködlő utalás Szelei István „eszenciális áttekintésére” mégsem elég, ha jószerével minden tőle származik, akár a *HITK* 1973/15., akár pedig a *Magyar Szó* már fentebb említett 1973. március 21-i számából. A halványan kivethető kettőspont azért mégsem helyettesíti az idézőjelet. Ha valakitől szövetszerűen átveszünk valamit, azt illik egyértelműen jelezni. A miheztartás és a szerzőség eldöntése okából.

Ezután a szerző – bő lére eresztve – újrameséli Szelei István és Penavin Olga előadásának tartalmát, s utal arra is, hogy a tanácskozás anyaga hol jelent meg (*HITK* 16–17. és *Tanulmányok* 1972/4.), de arról nem szól, hogy a *Tanulmányok* megfelelő számában még további nyolc dolgozat olvasható, valamennyi a Petőfi-értelmezéssel és évfordulóval kapcsolatos! Mindez azonban – a jelek szerint – sem jelentős, sem pedig örvendetes nem volt a „déli végeken” majd csak azután dühöngő Petőfi-kultusz krónikájában. A szerző ugyanis a 62. lapon kinyilatkoztatja legfontosabb közlendőjét, ami végre – a kilógó lólabához hasonlatosan – elárulta, hogy mire is jó ez a kiadvány:

„Jelentős és örvendetes változást hozott Petőfi iránti viszonyulásunkban (ha közvetve is) a politikai élet többszólamúvá válása, A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének megalakulása. A vajdasági magyarság, amely – saját politikai vagy bármilyen más érdekszervezet híján – a testvériség-egység együvé tartozás maszlagjától elbódítva a kóros, már-már krónikus identitászavar állapotába került, (nemzeti) öntudatra ébredt.” S ebből következik, hogy most jön még az igazi Petőfi-kultusz! Most jön majd a furugla, a tilinkó és a koboz! Nagy kár, hogy a citera – a szerző virtuóz szinten pengetett kedvenc zeneszerszáma – kimaradt. Mert a VMDK mellett ezzel lehet csak igazán a kultuszt művelni és elmélyíteni!

S ahogy mélyül a kultusz, úgy lankad a szerző figyelme és fegyelme a könyvcsinálás alapkritériumaival összefüggésben. Az öntudatra ébredés eufóriájában a szerzőt annyira áthatotta a honfikebel dagadása, hogy innentől – a 64. laptól kezdődően – fittyet hány immáron a lábjegyzetelés elemi fokú szabályainak is, s rajtaütészerűen összekever mindent. Jegyzeteinek szövegei egyáltalán nem vonatkoznak arra, amire kellene. Gondolom: mielőtt a Szomorúan szól a magyar nóta nevezetű nemzetösszetartó turnéinak szünetében árusítani és kézjeggyével ellátni kezdené itt tárgyalt opusát, talán nem ártana ezt az ordító gondozatlanságot és felületességet egy könyv mellé osztogatott – mondjuk Corri-

genda című – külön lapon helyreigazítani. S mint majd látni fogjuk, helyreigazítandó ezután is akad az opusban, mégpedig jócskán.

Ezután Petőfitől-Petőfiről a délszláv népek nyelvén című fejezetben a szerző röviden elintézi a délszláv Petőfi-recepció kérdését. Belelapozott néhány délszláv lexikonba és enciklopédiába, idézget belőlük valamit – s az úgy ezzel el is van intézve. Megállapítja, hogy a Petőfivel kapcsolatos összehasonlító kutatások jószerével a szakmán belül maradtak (64. p.). Hogy a szerző mennyire palira veszi olvasóját, azt talán legekleatásabban ez a fejezet bizonyítja. A filológiai ugyanis mégsem csupán szomorúan szóló magyar nóta és szexkurzió, még a „déli végeken” sem. A szerzőnek – ha utólag is – talán nem ártana belelapoznia földijének, Sava Babićnak a könyvébe, hogy érzékelje, hogy is néz ki a délszláv Petőfi-recepció. (Lásd: Sava Babić: *Kako smo prevodili Petefija*. Istorija i poetika prevoda. Matica srpska, Novi Sad, 1985). Ami a könyv 69–79. lapján olvasható bibliográfiát illeti, az valóságos csemege a Petőfi-kutatók és a bibliográfusok számára. Déry egyszer azt írta valahol, hogy őrizkedjünk az olyan emberektől, akikből hiányzik az arányérzés. Aki ezt a kiadványt összeállította, annak az arányérzéke enyhén szólva nem volt jelen.

Ha valakinek mindezek után még lennének illúziói a kultuszkönyv kapcsán, olvassa el a 83. lapon a Felhasznált irodalom című részt. Mindennél beszédesebb. Közli a szerző az öntudatra ébredés előtt nálunk megjelent (magyar) Petőfi-könyvek jegyzékét. Alaposságára jellemző, hogy legalább kettőt ebből is kifejejtett. Mégpedig: *Petőfi él! Válogatás a költő lírai verseiből a Jó Pajtás szavalóversenyére*. Összeállította Dávid András. Újvidék, 1973. Továbbá: Petőfi Sándor: *János vitéz*. Tankönyvkiadó, Újvidék, 1980. A szerző csak a mű második kiadásáról tud.

Van azonban némi hozadéka is ennek a könyvnek. Itt legalább megtudjuk, hány termelődővetkezet vette fel nálunk Petőfi nevét, ebből hány maradt meg napjainkig, hány utca viseli a költő nevét, s megtudjuk a Petőfiről elnevezett egyesületek listáját stb. Mindez azonban a könyv címében kifejtett bombasztikus célkitűzésekhez képest enyhén szólva vékony eredmény. Még azon a színvonalon sem mozgó könyve, mint a boldog emlékezetű, század eleji Petőfi-könyvtár sorozat legjobb darabjai, bár azok a komolyabb filológia szempontjából enyhén szólva nem követendők. Írták pedig e sorozat szerkesztői például: „Petőfi költészete kimeríthetetlen kincsesbányánk, s a vele foglalkozás mindig édes gyönyörűség.” Efféle programhoz áll közel a szerző műve is, s az a gyanúnk, hogy ez ma már mégsem elég, sőt egy kissé talán komolytalan is. Ha viszont a szerzőt valóban az irodalom és a kultuszképződés érdekli, máris kiváló mustrát ajánlunk a figyelmébe: olvassa el az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1990. évi 3. számát, ahol az elméleti alapvetéstől kezdve konkrét elemzésekgi kiváló és követendő példákat találhat József Attila, Puskin, Proust, Joyce stb. kultuszával kapcsolatban. S mit ad isten, Petőfi kultuszával kapcsolatban is ott árválkodik két tanulmány! (Kiss József: A szibériai legenda mint a naiv népi Petőfi-kultusz terméke, valamint: Dávidházi Péter: A hatalom eredetmondái Petőfi utóéletében.) Ha azonban a szerzőnek nincs érkezése szakfolyóiratokat járattnia és olvasgatnia, gondolom, legalább a zanzásított magyar művelődési folyóiratnak csak meg kell fordulnia a kezében. Nos, a *Látóhatár* 1991. évi 8–9. számában Kiss József főt említett dolgozata a Petőfi-kultuszról ugyancsak szerepel. Igazán tanulni lehetett volna (de még most is lehet) belőle. Például azt, hogy mi az az írőkultusz.

A szerző könyvében egy helyütt „a napi politika júdáscsókkal benyálazott Petőfijét” emlegeti (81. p.). Van egy olyan érzésünk, hogy ennél jobban szinte nem is lehetne jellemezni ezt a kiadványt. Szomorú lenne, ha az az intézmény, amely meg is jelentette, s a recenzensek, akik kiadásra javasolták, így képzelnék el a tudományos kutatómunkát és

annak eredményeit. S még szomorúbb az, hogy ennek a könyvnek még szerkesztője sincs. S nyelvi lektora sem, így minden bizonnyal az egyik leggondozatlanabb nyomdatermek (műszakilag is), amely magyarul valaha is megjelent ezen a tájon.

JUNG Károly

KÉSŐÚJKORI AKVARELLISTA

Tillmann J. A.: *Szigetek és szemhatárok. Későújkori kilátások*. Holnap Kiadó, Budapest, 1992

Umberto Eco regényében, *A Foucault-inga* több helyén esik szó arról, hogy minden mindennel összefügg, hogy nincsenek se magányos tények, se magányos Titkok. Ezért minden, ami Van, és minden, ami Valami, nem kettő, hanem egy dolog, ahogyan Ottlik Géza mondja, és így valami Más is. Ami Van, és ami Valami egy dologként *jelkép* is; ez a Titok. Mert a beavatottaknak a jelkép megszólal, bár nem biztos, hogy felfedi a Titkot, a beavatlanoknak néma marad, s nincs is benne – az „egy dologban” – se Titok, se Terv. A későújkornak – Tillmann J. A. esszéi idejének – vajon milyen Titkai és Tervei vannak (velünk)?

Minthogy minden mindennel összefügg, a későújkor a „sokaság” világa. *A Foucault-inga* hőse is, amikor Brazíliaba utazott olasz lektornak, valamilyen (vélt?) „egyirányúságot” hagyott a szülőföldjén, szinte lelkes forradalmi hangulatot, diáktüntetésekét és nagy világmegváltó elgondolásokat, amelyekhez volt is egy-két gúnyos megjegyzése, ám amikor néhány év múltán visszatért, majdnem erős mágikus tapasztalatokkal és a Titok meglétének érzésével, a „sokasággal” találkozott, a minden mindennel titokzatosan összefügg érzésével, az egymást korábban kizáró értékek békés együttélésével. A sokaság itt bőség, és aki a tények, az adatok, az emlékek és a tapasztalatok tárházába bejáratos, az a bőség birtokában akár kulcsot is lelhet a Titok és a Terv zárjához. . . Vagyis a jelkép olvasójává válhat. Valójában mindannyian a jelkép olvasói (és használói) vagyunk, mert – így valahogy áll a regényben – ha valakiről azt mondjuk vagy azt halljuk, hogy „hülye állat”, akkor nem gondolunk se medvére, se lóra, se macskára, hanem éppen arra, akiről szó van, és értjük, hogy mit jelent a „hülye állat”. Ám aki a sokaság birtokosa, ott is a jelképet olvassa, ahol csetlő-botló halandók csak a szó szerintit értik. Az állatot, a lovat, a macskát. Hogy ingoványos, bizonytalan terep a jelképolvasás? És ha látunk valamit, az ablakon át egy fát, egy tűzfalat, egy gyárkéményt, abban minden olyan nagyon stabil és bizonyos vajjon?

Tillmann J. A. könyvének a „későújkori kilátások” jelzésére két hajószimbóluma van. Noé bárkája az egyik, amiről kevesebb szó esik, ha szó esik egyáltalán, és a „műtermi hajó”, aminek pontos leírását is tartalmazza a könyv. Noé bárkájának története és jelképes tartalma jól ismert. Itt azért kell megemlíteni, mert e bárka rakománya az egész világ, tehát minden, ami az özönvíz után a világ helyreállítását biztosíthatja, hogy a világ megint egyszer, a katasztrófa után is, világ lehessen. A mentés és megőrzés jelképe hát a bárka, s ezzel együtt azt is bizonyítja, hogy minden mindennel összefügg, már csak azért is, mert minden „együtt” (a bárkán) vésztele át a katasztrófát. Tillmann J. A. könyvének „rakománya” mintha ilyen „katasztrófa előtti” sokaság és bőség lenne; menteni, ami menthető, ami – mivel könyvről van szó – annyit tesz, hogy mondani, ami még mondható. „A